

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7989>

Number: 74 , p. 187-195, Spring 2019

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayın Kabul Tarihi / Article Acceptance Date

23.01.2019

22.03.2019

Yayınlanma Tarihi / The Published Date

25.03.2019

TÜRKÂN İLDENİZ'İN "KAÇAK" ADLI ŞİİRİNDE BİR KADININ KENDİNİ BULMA SÜRECİ

THE JOURNEY OF A WOMAN TO FIND HERSELF IN TURKÂN

ILDENİZ'S POEM CALLED "KAÇAK"

Dr. Öğr. Üyesi Türkan Yeşilyurt

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3138-1339>

Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,

turkanyes@gmail.com

Öz

Türkân İldeniz'in "Kaçak" adlı şiiri Attilâ İlhan'ın "Kaptan" şiiri üzerine kurulmuştur. Şiirin ilk dört bölümü şairin *Taşra Kızının Deliceleri* adlı şiir kitabında yer alırken beşinci bölümü *Havva Çıkmazı* adlı şiir kitabında yer alır. "Kaçak" şiiri "arama arketipi" bağlamında tahlil edilmiştir. "Ana örnek" anlamına gelen "arketip", evrensel ve genel bir ilk modeldir. "Arama arketipi"; masal, mitos, epos, romans ve modern roman gibi birçok edebî türde karşımıza çıkar. Çeşitli ülkelerdeki masalların bazılarında geniş hatlarıyla aynı olay örgüsüne rastlanır. Bir padişahın veya kralın oğlu, bir kızı veya kıymetli bir eşyayı bulmak için yola çıkar; birçok engelle karşılaşır; doğaüstü güçlere sahip insanlardan veya hayvanlardan yardım alır; nihayetinde istediğini elde ederek geri döner. Modern edebiyatta ise bu tür bir yolculuk, kişinin kimliğini aradığı "iç yolculuk"tur. Burada "Arketipçi Eleştiri" bağlamında Carl Gustav Jung ve Clarissa Pinkola Estés'in görüşlerine başvurulmuştur. İldeniz, "Kaçak" şiirinde bir kadının kendini bulma sürecini işler. Kadın, evinden ayrılarak Kaptan ile deniz yolculuğuna çıkmak ister. Başlangıçta evden kaçmak istemesinin sebebi toplumsal baskıdır. Sonra kendini arayış macerasına girer. Bu süreçte Kaptan'a âşık olur; genç kızlıktan kadınlığa geçer; zaman zaman bıraktığı Kaptan'a ihanet ederek "masumiyet çağı" nı bitirir; karanlık taraflarıyla mücadele eder; Kaptan'a yüreğini sunarak ondan ayrılır. Sonunda kimliğini bulur. Kaptansa kadının kendini arayış yolculuğunda ona destek olan kişiden başkası değildir.

Anahtar Kelimeler: Arketip, Arama Arketipi, Kimlik, Şiir, Türkân İldeniz

Abstract

Türkân İldeniz's poem called "Kaçak" is based on the poem "Kaptan" by Atilla İlhan. While the first four parts of the poem is in the poet's poetry book called *Taşra Kızının Deliceleri*, its fifth part is in the poet's poetry book called *Havva Çıkmazı*. The poem "Kaçak" is analyzed in the context of "search archetype". "Archetype" which means "main example" is a universal and general first model. We encounter with the "search archetype" in many literary genres such as fairytales, myths, epos, romances and modern novels. In some of the fairy tales in various countries, the same plot is encountered. The son of a sultan or a king take the road to find a girl or a precious object; encounters many obstacles; receives assistance from people or animals with supernatural powers; he finally returns with getting what he wants. In modern literature, this kind of journey is "inner journey" which the person is looking for his personality. In here, in the context of "Archetypal criticism" the opinions of Carl Gustav Jung and Clarissa Pinkola Estés are used. İldeniz tells a self-discovery process of a woman in the poem "Kaçak". The woman wants to leave her house and go on a voyage with the Captain (Kaptan). At first, the reason for her to leave her house is the social pressure. Then she enters an adventure on searching for herself. In this process, she falls in love with the Captain; becomes a woman; from time to time she betrays the Captain and ends the "age of innocence"; fights with her dark sides; leaves him by offering him her heart. Eventually she finds her personality. And the Captain is nobody but a person who supports her on her journey on searching for herself.

Key Words: Archetype, Search Archetype, Personality, Poem, Türkân İldeniz

GİRİŞ

Türkân İldeniz, 1938'de Düzce'de doğmuştur. Bebekliğinde anne-babası ayrılınca annesiyle yaşamış, annesinin ikinci eşini babası olarak görmüştür. İlkokul ve ortaokulu Düzce'de okuyan İldeniz, İstanbul Kandilli Kız Lisesini bitirmiştir. 1957'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine giren şair; 1959'da evlendikten bir süre sonra üniversiteyi bırakmıştır. İki kızı olan şairin evliliği 1969'da bitmiştir. Yaşam mücadelesine memur olarak sürdürmüştür.

Küçük yaştan beri şiire ilgisi olan ve eğitim-öğretim hayatı boyunca sanat-edebiyat faaliyetleri içinde yer alan İldeniz'in şiirleri başta *Dost*, *Hisar*, *Seçilmiş Hikâyeler*, *Türk Dili*, *Varlık* olmak üzere birçok dergide yayımlanmıştır. Şairin ilk şiir kitabı *Taşra Kızının Deliceleri* 1966'da, ikinci şiir kitabı *Havva Çıkmazı* 1967'de çıkmıştır.

Mehmet Kaplan'a göre İldeniz, "kadınca bir hava içinde ve şahsi bir üslupla" yazar (1992: 602). İlhan Geçer, *Hisar* dergisinin Şubat 1968 tarihli, 50. sayısında yer alan yazısında şairle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapar: "İlk eserinde toz pembe gençlik yılları-

nın kural dinlemeyen uçarı aşklarını, kadıncı duyguları, ezilen hemcinslerinin başkaldırmasını başarı ile işleyen Türkân İldeniz, 'Havva Çıkmazı'nda daha ustalaşmış, daha derinleşmiş ve konularını çeşitlendirip renklendirmiştir" (1968: 29). Neslihan Bodur ise şairin *Taşra Kızının Deliceleri*'nde kadının toplumsal cinsiyet rolüne karşı çıkarken *Havva Çıkmazı*'nda annelik hislerini yansıttığını ifade eder (2018: 31). Kısacası İldeniz'in şiirlerinde "kadın duyurluğu" öne çıkar.

Bu yazıda Türkân İldeniz'in "Kaçak" adlı şiiri "arama arketipi" bağlamında tahlil edilmiştir. Arketip temelinde Carl Gustav Jung ve Clarissa Pinkola Estés'in görüşlerine başvurulmuştur. "Kaçak", Atilla İlhan'ın "Kaptan" şiiri üzerine kurulmuştur. Şiirin ilk dört bölümü şairin *Taşra Kızının Deliceleri* adlı şiir kitabında yer alırken beşinci bölümü *Havva Çıkmazı* adlı şiir kitabında yer alır. Neslihan Bodur, yüksek lisans tezinde, şairin basılmamış olan şiir dosyasında "Kaçak VI", "Kaçak VII" ve "Kaçak VIII" adlı şiirlerinin bulunduğunu ifade etmektedir (2016: 96-97). Burada şiirin yayımlanmış iki kitabında bulunan beş bölümü değerlendirilmiştir.

Arketipçi Eleştiri Kuramı

"Ana örnek" anlamına gelen arketip, evrensel ve genel bir ilk modeldir. Arketipler; kişi, imge, simge, durum, olay örgüsü olarak ayrı biçimlerde edebiyat eserlerinde tekrarlanır. Arketipçi eleştiri yönteminin ilk kaynaklarından biri James G. Frazer'in *The Golden Bough* adlı kitabıdır. Aynı dönemde başta A. B. Cook, E. M. Cornfond ve E. Harrison olmak üzere birçok akademisyen, mitolojiden edebiyat eserlerine kadar pek çok kültürel unsuru arketipçi bir yaklaşımla incelemiştir. Bu eleştirinin önemli diğer bir ismi de Carl Gustav Jung'dur (Moran, 2001: 220).

Carl Gustav Jung ve Arketip

Jung'da, Sigmund Freud'da olduğu gibi, insan ruhu bilinç ve bilinçdışı olmak üzere ikiye ayrılır. Jung, Freud'dan farklı olarak bilinçdışını da "bireysel bilinçdışı" ve "kollektif bilinçdışı" olmak üzere ikiye ayırır. Jung, "bireysel bilinçdışı"nda bastırılmış dürtülerin "kollektif bilinçdışı"nda ise arketiple-rin bulunduğunu savunur:

Bilinçdışında iki kat var gibidir: kişisel kat bebeklik döneminin ilk anlarına uzanır, ortak kat ise bebeklik döneminin öncesine gider, atalarımızın yaşamının kalıntılarını kapsar. Kişisel bilinçdışının anı-imgeleri, deyim yerindeyse, dolmuştur; çünkü bunlar bireyin kişisel olarak yaşadığı imgelerdir, ortak bilinçdışının arketipleri dolu değildir; çünkü kişisel olarak yaşanmış olmayan biçimlerdir. Öte taraftan, psikik enerji geri gidecek olursa, ilk bebeklik döneminden de geriye uzanır ve atalarımızın mirasını kapsayacak olursa, o zaman mitolojik imgeler uyanır: bunlar arketiplerdir. (2006: 154-155)

Ortak özelliklere sahip belli başlı arketipler arasında "anima-animus", "arama", "gölge", "hilebaz", "persona" ve "yaşlı bilge" sayılabilir. Bu yazıda arama arketipi kişinin kimliğini aradığı "iç yolculuk" bağlamında değerlendirilmiştir.

Arama Arketipi

Arama arketipi; masal, mitos, epos, romans ve modern roman gibi birçok edebî

türde karşımıza çıkar. Çeşitli ülkelerdeki masalların bazılarında -arama arketipi ile ilgili olarak- geniş hatlarıyla aynı olay örgüsüne rastlanır. Bir padişahın veya kralın oğlu, bir kızı veya kıymetli bir eşyayı bulmak için yola çıkar; birçok engelle karşılaşır; doğüstü güçlere sahip insanlardan veya hayvanlardan yardım alır; nihayetinde istediğini elde ederek geri döner (Moran, 2001: 219-220). Battal Gazi hikâyelerinde, Gılgamış ve Manas Destanı'nda arama arketipi kalıplarına uyan örnekler vardır.

Kaçak

Türkân İldeniz'in "Kaçak" adlı şiirinde poetik ben, "Kaptan" diye bir erkeğe seslenir. Kaptan önemlidir; çünkü poetik ben, Kaptan'la gitmek için yola çıkmaya karar verir: "Işıkları bir yakıp söndürme Kaptan beni korkutamazsın / Beni kimse korkutamaz artık, durduramaz bu yerlerde / Çünkü aklıma koydum, çünkü kaçacağım" (1968: 63).

Poetik ben, yola çıkma kararını "kaçmak" şeklinde ifade eder. Kaçmak "görünmeden gitmek" demektir (Yurtbaşı, 2013: 393). Kaçmasının nedeni yaşadığı toplumsal baskıdır: "Karanlık kişiler yolları tutmuş sürekli bekliyorlar / Yakalasalar bir -yengeç kollarıyla- hesap tamam / Ola ki bir birşeyler yapmadım, birşeyler beklemedim onlardan / Kendimce yaşamak istedim salt bırakmadılar" (1968: 63).

Poetik benin yaşadığı problem, toplumsal cinsiyet rolünü çevresinin beklentilerini karşılayacak biçimde yerine getirmemesinden kaynaklanır: "Mutluluk yalanlarına inanmadımsa / Neden suçlarlar beni sorumlu kendileri aslında" (63).

"Cinsiyet" kavramı, kadın veya erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ederken, "toplumsal cinsiyet" kavramı, kadın veya erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder (Dökmen, 2004: 4-5). Toplumsal cinsiyeti gereği poetik ben, kamusal alanda değil, özel alanda kendini var etmeye zorlanır. Bu zorlama ken-

disini boğar, bunaltır, öldürür: “Sen de geze-
mesen sokaklarda sere serpe / Yedi rengin
yokluğunda evden hiç çıkmasan / Sesli düşü-
nürken kırılma ortasından kalemin / Kendini
dinleyip dinleyip de kahretsen herşeye / Bu
çıldırıcı yalnızlıkta boğulduğun yetmez gibi”
(1968: 63).

Poetik benin bunalmışlığının nedeni çevresinin cinsiyetçi tavrıdır. Jean Baudrillard, bedene indirgenen öznenin nesneleşmesini şöyle açıklar: “Tüketilen şeyler arasında diğer nesnelere daha güzel, daha kıymetli, daha eşsiz -tüm diğer nesnelere özetlemesine rağmen otomobilden bile daha fazla yan anlamla yüklü- bir nesne vardır: Bu nesne BEDEN’dir” (2013: 149). Poetik ben, kendisine bir insan olarak yaklaşmak yerine “beden” olarak bakarlara karşı tepki duyar:

*Kanıma eklemek doğrasalar üç öğün dediler
kodularla*

*Böylesine kavga, böylesine insanlık, böy-
lesine anlayış*

*Tasarladığın yaşantıyı tasalı sonlandırsa
ilk baştan*

*Üstelik parsları utandıran bir bakışla
Kaptan*

*Kasap çengelindeki ete değil, sana baksan-
lar*

*İşte o zaman –asıl o zaman- başlardı yı-
kıntın*

Bunalmışlığımın nedenini anlardım. (64)

Poetik ben, neden “göze batar”? Carol Dyhouse’un belirttiğine göre “göze baticı”, “fazla dar, fazla parlak, fazla bronz, fazla ışıl-
tılı, fazla sivri topuklu, fazla makyajlı, fazla ağır kokulu, özellikle deride fazla parlak demektir. Kısacası bir şeyin fazlası” (2015: 181). Poetik ben; genç, güzel, alımlı biri olarak kamusal alanda “fazla” olsa gerek. Bir “fazla” olarak çevresine dirense de Kaptan’ı gördükten sonra yaşadığı toplumsal baskıdan kaçıp kurtulmak ister:

*Bugüne dek nasıl direndimse yine diren-
mek mümkündür ama*

Ne olduysa seni gördükten sonra oldu

*Anbarıyla güvertesiyle gemini gördükten
sonra hem*

*Falımda uzun yollar çıkıyor o günden beri
Bir başka sesleniyor tuttuğum şarkılar
hep*

*Unutmak için herşeyleri, kaçıp kurtulmak
için herşeylerden*

*Arınmış sabahların uykusuz rüyalarınca
Görmediğim ülkelerin isterik çağırısına
koşuyorum şimdi. (1968: 64)*

Kadın, kaptandan nerede inebileceğini ve kimliğini sormamasını, uyumak için yer göstermesini ister. Clarissa P. Estés’in belirttiği gibi uyku metaforu, psikişik bilinçsizlik haline işaret edebilir, ancak yaratma ve yenilenmeyi de simgelemektedir (2017: 171). Kadın; yor-
gun, suçsuz, parasız ve kaçak olarak kaptanla birlikte yola çıkmak ister:

*Bırak Kaptan rahat bırak ışıklar yansın
Ben de bilmiyorum nerede inebileceğimi sor-
ma bana*

*Kimliğimi hele hiç
Yalan söyleyemem diyorum, yorgunum
diyorum sorma başkaca birşeyler*

*Suçsuzum, parasızım, kaçacağım bütün bil-
diğim bu beni anla*

*Anla artık uyuyacağım yerimi göster.
(1968: 64)*

Kadının Kaptan’dan özellikle kimliğini sormamasını istemesi boşuna değildir. Kimlik, “insanın kendini tanımlama ve konumlamasının ifadesidir” (Dökmen, 2004: 12). Poetik ben, henüz kendini sosyal dünya içinde tanımlayamamaktadır.

“Kaçak” şiirinin “Devleri yakından gördüm hepsi cüce” dizesiyle başlayan ikinci bölümünde de poetik ben, sosyal hayatta bir kadın olarak yaşamının zorluğunu dile getirir:

*Kaçılın, savulun, yol açın bunaldım
Dört yönümde yangın salan pençeleriniz
Matisse karası dişlerde canavar tamtam-
ları*

*ve lavlar fışkırtan ağızımızla tıpkı
kan sömüren yırtıcılar gibisiniz
Aranızda yaşanılmaz anladım. (1968: 66)*

Jean Baudrillard’ın belirttiği gibi “gü-
zellik ve erotizm birbirinden ayrılmaz ve ikisi birlikte bedenle ilişkinin bu yeni etiğini oluş-

turur" (2013: 153). Ne ki bedenine bakılan olarak poetik ben, bakanlar tarafından kendini yaralanmış hisseder. Yine de, bu yara onun "kaçma gücünü" kaybetmesine neden olmaz:

*O nasıllı sıvamak içimizi çamura
nasıllı yenilmek bencilliğe savunmasız
kıskançlık hem de ne kılcal damarlara dek
tapındığınız eylemler salt güzelliğe yara*

açmaksâ

*değmeden tenime irinli bakışınız
delip gözünüzü koşmalıyım Kaptana. (66)*

Poetik ben, maskesini düşürür, pozunu bozar. Jung'un belirttiğine göre "persona, bireysel bilinçle toplum arasında mevcut olan karmaşık bir ilişkiler sistemi; bir yandan da başkaları üzerinde belli bir izlenim yaratmak, diğer yandan da bireyin gerçek doğasını gizlemek için tasarlanmış bir maskedir" (2015: 16). Poetik ben, bütün ürkekliliğine rağmen, hiçbir gizlemeye başvurmadan toplumsal baskıya meydan okur:

*Koşmak, ulaşmak ona, kaçıp aranızdan
kurtulmak ereğim*

*Oysa cümle geçitlerde hep siz hep devler
benzeri durmaklığınız*

*Oysa ben yalnız kişiyim ellerim beyaz,
gözlerim ürkek*

*Ama gücünüz varsa açık alın dövüşmeye
Hileden önce insanlık gelir öğrendim
Hazır olun yenilgiye. (1968: 67)*

Poetik benin amacı gemiye yetişmek, Kaptan'a veya Kaptan'la gitmektir. Toplumsal kalıp yargılar ve önyargılara rağmen gitmekte kararlıdır:

*Kaçılın savulun yol açım geciktim
size olan nefret değil artık, acımak içtenli-
ğimle*

*anlaşılmadım demem ne çıkar gene yanlış
anlayın*

*gene peygamberi olun dedikodunun gene
zencilerce*

*karanlığınız sizde kalsın. Hadi karanlığı-
nızla kalın*

*Beni Kaptan bekliyor gemiye yetişeceğim.
(67)*

Poetik ben "Kaçak"ın birinci ve ikinci bölümünde olduğu gibi üçüncü bölümünde de evden kaçacağını ifade eder. Ancak sokak ona korkunç gelmektedir. Gecenin karanlığı, içindeki korku ve kaygıları barındırır gibidir:

*Ben bir gece evden çıkacağım
kolumda bohçam, peşimde yalnızlığım
olacak.*

*Şüphesiz sokaklar korkunçtur o saatte
şüphesiz köpek havlamaları yalayacak ete-
ğimi*

*nöbet tutmuş haydutlar göreceğim köşe
bucak*

*kapı girdilerine sığınıp soluksuz gizlene-
ceğim şüphesiz*

sonra bir çılgılık gibi rıhtıma koşmak. (67)

Kadın, rıhtımda gölgesiyle karşılaşmaktan korkmaktadır. Jung'un belirttiğine göre "gölge, tüm ben-kışılığı ile mücadele eden ahlaki bir problemdir; çünkü hiç kimse yeterince ahlaki çaba göstermeden gölgenin bilincinde olamaz. Onun bilincinde olmak, mevcut ve gerçek olarak kişiliğin karanlık yönlerini fark etmeyi gerektirir. Bu eylem bir tür kendini tanıma için gerekli koşuldur ve bu nedenle genelde dikkate değer bir direnişle karşılaşır" (2015: 179). Şairin kaçtığı gölgesi, başka bir deyişle karanlık tarafıdır. İnsanın kendini aşabilmesi için gölgesiyle yüzleşmesi gerekir. Poetik ben; ataleti, yönsüzlüğü, bunalmı, korkusu gibi karanlık yönlerini fark etmiştir:

*Usandım hep kendimle karşılaşmaktan
yine öyle olmasın*

*beni gölgem karşılamasın rıhtıma vardı-
ğında*

*herşeyden önce kendimden kaçış bu, ben
yenilenmek istiyorum*

*hep kendimi buldum şimdiye dek nereye
vardımsa*

*içimdeki sızıyı buldum, öldüren düşünce-
leri*

*harcanmamış gücüm varken taşkın gü-
cüm*

ellerim kendi üstüne kenetliydi bunu bul-

dum

çağımız armağanı yönsüzlüğümü –
bunaltımı- korkumu
herşeye bedel hiçliğimi buldum kısaca...
Yine öyle olmasın
beni gölgem karşılamasın rıhtıma vardığımda. (1968: 70)

Poetik ben, kendini bulmak için Kaptan'la yolculuğa çıkmayı düşler. Ondan güzelliği ve bakireliği aşkına kendini kaçırmamasını ister. Clarissa P. Estés'in belirttiğine göre "bakire (genç kız), içtenlikli ve önceleri uykuda olan psişeyi temsil eder. Ama onun yumuşak dış görünüşünün altında bir savaşçı kahraman yatar. Yalnız kurdun dayanıklılığına sahiptir. Erginlenmenin kirine, pasına, ihanetine, incinmesine, yalnızlığına ve sürgününe katlanabilir" (2017: 456). Poetik ben olarak konuşan genç kız da Kaptan'ın gemisiyle "eski ben"inden "yeni ben"ine doğru yol almak ister:

Gün doğumuna ererken gece gemi yol
alacakken tam
güverteden görecek beni Kaptan gözleri
şaşkın
önce güzelliğimi görecek sonra güzelliğimi
durup bir sigara yakacak hiç sönmeyecek
olan
İşte o zaman anadan doğma öksüzlüğümü
giyinip saçtan tırnağa
Kaptan diyeyeceğim Kaptan
hiç olmazsan duvarlar kadar duyarlı ol
dinle beni.
Nicedir seni bekledim cemreler düştü kanıma yine bekledim
nasıl gözlenir hacdan dönecekler öyle gözledim
bir en güzel uykularda gördüğüm gemindi, geminle sendin
beni o yerlere kaçıracaktın hani görmemiş olduğum
buna söz verdin haberin yok ama söz verdin rüyalarımda
yaşadığım tek şey rüyalarım yıkma onları n'olursun
bak geldim sana cümle çemberlerden so-

yunup da geldim Kaptan

al beni beni koru beni sakla
güzelliğim aşkına, bakireliğim aşkına, kaçır beni buradan.

Diyecelerim bu kadar değil dahası olacak ve Kaptan çaresiz yer gösterecek bana.
Demir alınca gemi Kaptan'ın gösterdiği yerde

bohçamı yastık edip dokuz gün dokuz gece uyuyacağım
radyo kayıp saatinde adım okunurken uyanacağım

adımı tanımayacağım çünkü onu rıhtımda bıraktım
saçlarımı kısacık keseceğim bu çok değişti-recek beni

tayfaların eskilerini alıp giyeceğim derberce
tek aynalar bana eski beni söylemez olsun diye. (1968: 71)

Jung'a göre "bakire, genel anlamda bütünüyle insan olarak tanımlanamaz; o, bilinmez ya da tuhaf kökenlidir veya yabancı gibi görünür veya kişi, bakirenin sıra dışı, mitsel doğasını anlamakta zorlandığı yabancı deneyimlere maruz kalır" (2016: 159). Genç kız da Kaptan'la yol aldıktan sonra ilk uğrak yerinde onu bırakıp gemiden ayrılacaktır. Ayrılmakla kalmayıp Kaptan'ı unutacağını da ifade eder. Çünkü genç kızın amacı Kaptan değil, kendini bulmak ve aşmaktır. Kendini aşarak yaratıcılığını ortaya koymaktır:

Derken bir ara o düşecek gözlerime onun sert elleri
yalvaran bakışı, inceliği, hoyratlığıyla kanımda iliğimde duyduğum o düşecek gözlerime
aşmak için kendimi geçmek için kendimin ötesine
onu da unutacağım ellerim yüreğimi parçalayacak ama yine de unutacağım
onu unutmanın acısıyla ilk uğrak olan ülkeye
kendimi fırlatarak koşar adım okuyanları yerden yere vuracak güçte şamar gibi mısralar yazacağım. (1968: 71)

Clarissa P. Estés'e göre "sevmek, onunla birlikte kalmak demektir. Fantezi dünyasından çıkıp kalıcı bir sevginin mümkün olduğu; yüz yüze, kemik kemiğe bir adanma sevgisinin mümkün olduğu bir dünyaya girmek demektir. Sevmek, her bir hücreniz 'Kaç!' derken kalmak demektir" (2017: 161). Genç kız ise kalmayı değil, kaçmayı seçer. Hatta ondaki kıvılcım hâlindeki kaçma isteği yangına dönüşmüştür: "Bir kıvılcımdı eskiden şöyle minicik / Zaman büyüttü içimde suç benim değil / Sıyrılmak isterim bırakmaz kaçmak yangını" (1968: 73).

Genç kız Kaptan'dan sonra kadın olma yoluna girmiştir. Başka bir deyişle genç kızlık çağından kadınlık çağına geçmiştir. Kaptan'ı unutmuş da değildir:

*Kim demiş unuttum diye Kaptanı
Kaptan kan güzel!..
Gemisi uğramaz olsa limanlarıma
Kurusa denizlerim kederden
Kaptan Kaptan diye inlerim yine ben
Kaptan bana bedel (73).*

Clarissa P. Estés'in belirttiğine göre "bizi ısıtan, yaratıcılığımızı onaylayıp öven gerçek kişilerle birlikte olmak, yaratıcı hayatın akışı için esastır" (2017: 355). Kadın da kendi gelişimine katkı sağlayan Kaptan'a doğal olarak âşık olur:

*Bu aşk olmasa bu aşk
Kaptan olmasa gemisi olmasa
Her seferinde beni çağırmasa uzun uzun
Denizleri aşıp da boylu boyanca
tutup bana yenildiğini bilmesem
dayanamaz çoktan boğulurdum karada.*

(1968: 73)

José Ortega Y Gasset'nin söylediği gibi "aşkı esinleyen şey her zaman belli bir 'büyülenme'dir" (2017: 43). Kadın da aşk büyüüsü ile efsunlanmış olarak elini Kaptan'ın ellerine bırakır:

*İşte nasıl oldu şimdi anlatamam
bir büyüünün içinde buldum kendimi
Gemide buldum Kaptanın gözlerinde
Aldı beni baş köşeye oturttu Kaptan*

Stromboli'de bir ateş şöleni

elim uyur Kaptanın ellerinde. (1968: 74)

Şiirdeki "Stromboli'de bir ateş şöleni" dizesi oldukça anlamlıdır. Hem Stromboli adası hem de aynı adlı filmi hatırlatmaktadır. Stromboli, Sicilya'nın kuzey kıyısı açıklarında yer alan İtalya'nın aktif, adıyla aynı adı taşıyan yanardağı bulunan adasıdır. Roberto Rossellini'nin yönetmenliğini yaptığı, Ingrid Bergman, Renzo Cesana, Mario Vitale ve Mario Sponzo'nun oynadığı 1950, ABD-İtalya ortak yapımı filmin ismi de Stromboli'dir. Ingrid Bergman'ın canlandırdığı kadın karakter, toplama kampına yerleştirilmiş bir savaş mültecisidir. Kadın buradan kurtulabilmek için Stromboli adasında yaşayan balıkçının evlilik teklifini kabul eder. Ne ki, bir yabancı olarak adadaki evlilik hayatı kamptan pek de farklı değildir. "Kaçak" şiirindeki kadın; Kaptan'la bir büyülenme hâli yaşasa da, kendi yolculuğunu yapmaktan vazgeçmeyecektir. Bu nedenle vakti gelince gemiden inecektir:

*Bu üçüncü gündür ki haritayı çiziyorum
gözlerimle
Güvertedeyim saçlarım rüzgâra bayrak
Kaptan sanki eksenimde yörünge
Hayır Kaptan hayır ineyeğim, yollarımız
ayrılacak
Sen geminle döneceksin şüphesiz
Ben kaçmak yangınma tutsak. (74)*

Kadın Kaptan'ı sevmekle birlikte asıl amacı hayatı tecrübe ederek kendini daha ileriye götürmektir: "Soranlara selâm Kaptan, selâmımı söyle / Bir deney bu, bir tecrübe kendimi yenilemek üzere / Anlamak için kesinlikle kaçmak kurtulmak mıdır diye" (74).

"Kaçak"ın beşinci bölümü de kadının Kaptan'ı terk etmesiyle başlar. Daha önce Kaptan'ı gemide bırakan kadın, bu kez, karada bir otel odasında bırakır onu: "Kaptanı Hotel Regina et Toledo'da bıraktım / Hotel Regina et Toledo'da kalbimi bıraktım" (1967: 39).

Yirmi gündür karada olan Kaptan'ı otelde bırakıp gittiği için kadın utanç duysa

da onu bırakmaya mecbur olduğunu düşünür: “Çünkü buna mecburdum, mecbur kıldım kendimi / Gemisi yirmi gündür limanda alabora / Kaptansa karaya demirli / Şimdi hatırladıkça utanırım / Ben kimselere etmedim Kaptana ettiğimi” (39).

Kadın, Kaptan’ı terk edip Plaza Dante’de kendisini bekleyen Luigi’ye gider: “Altı kısa bir uzun çalışırken limanda / Luigi’ye gizliden tembihlemiştim / Luigi’nin boncornolar çiçeklenir ağzında / Bir elinde rehber ötekinde valizim / Plaza Dante’de bekler saat altıda” (40).

Kadın Luigi’ye giderek Kaptan’a ihanet eder. Clarissa P. Estés’in belirttiğine göre “duyarlı hiçbir varlığın, bu dünyada sonsuza kadar masum kalmasına izin verilmez. Serpilip gelişmemiz amacıyla içgüdüsel doğamız bizi olguların ilk anda gördükleri gibi olmadıkları gerçeğiyle yüzleştirmeye sevk eder. Vahşi yaratıcı işlev bizi, varlığın, algının ve bilginin birçok hâlini öğrenmeye zorlar” (2017: 432-433). Kadın da Kaptan’a ihanet ederek “masumiyet çağı”ndan çıkar: “Oysa ben Kaptanı kimseyle kıyaslayamam / Tarifsiz güzellmeler yaratır elleri beyaz / Soyar beni kuşklarımından düşüncemden / Alır götürür o padişah ülkesine / Ama düştü anaforuma kolay kurtulamaz” (1967: 40).

Adnan Binyazar, İldeniz’in “şiiri içindeki dinmeyen bir kasırgadır” (1967: 12) derken haklı olsa gerek. Poetik ben olarak konuşan kadın, Kaptan’ı Napoli’de terk ederek Roma’ya kaçar. Görünürde durgun ise de gerçekte içinde kasırga vardır: “Kurtarmak için Kaptanı elveda kalbim dedim elveda Napoli / İçimde çılgın bir kasırga ve ben nasıl durgun / Kaptanın gemisi var, gemisine dönmesi var / Benim de kaçmak tutkum var boylu boyunca / Stazione Sentrel’den ver elini Roma” (40).

Roland Barthes’a göre kalp sözcüğü her türlü devinim ve arzu için geçerlidir; ne var ki değişmez kalan kalbin bir sunma nesnesi olmasıdır (2000: 53). Kadın da kalbini Kaptan’a sunduktan sonra onu otele bırakıp gider: “Kaptanı Hotel Regina et Toledo’da

bıraktım / Hotel Regina et Toledo’da kalbimi bıraktım” (1967: 40). Evet, kadın Kaptan’ı arkasında bırakarak yolculuğuna devam eder.

SONUÇ

Türkân İldeniz’in “Kaçak” adlı şiirinde bir kadının, kendini arama, bu arayışta birçok badireyle karşılaşmış onları aşma, nihayetinde kişiliğini bulma süreci söz konusudur. Bu süreçte kadının toplumsal cinsiyet rollerini reddettiğinin de altını çizmek gerekir.

Kadın, evinden ayrılarak Kaptan’la deniz yolculuğuna çıkar. Bu süreçte Kaptan’a âşık olur; geç kızlıktan kadınlığa geçer; zaman zaman bıraktığı Kaptan’a sonunda ihanet ederek “masumiyet çağı”nı noktalar; gölgesiyle başka bir deyişle karanlık yönleriyle uzlaşıp Kaptan’a yüreğini sunarak ondan ayrılır. Artık kimliğini bulmuştur.

Kaptansa kadının kendini arayış yolculuğunda ona destek olan kişiden başkası değildir. Kaptan, kadına hem aşkı tattırması hem de onun kendini bulmasına yardım etmiştir. Aşk, kadının kendini keşfi için bir vesiledir.

KAYNAKÇA

- Barthes, R. (2000). *Bir Aşk Söyleminden Parçalar* (Çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Metis Yayınları.
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim Toplumu: Söylenceleri-Yapıları* (Çev. Hazal Deliceçaylı-Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Binyazar, A. (1967). İldeniz’in Şiirleri. *Varlık*, 685: 12.
- Bodur, N. (2016). *Türkân İldeniz’in Hayatı, Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- (2018). Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Kadın Sesi: Türkân İldeniz. *Hars Akademik* 1: 25-38.
- Dökmen, Z. Y. (2004). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Sistem Yayınları.

- Dyhouse, C. (2015). *Gösteriş: Kadınlar, Tarih, Feminizm* (Çev. Duygu Akın). İstanbul: Can Yayınları.
- Estés, C. P. (2017). *Kurtlarla Koşan Kadınlar: Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler* (Çev. Hakan Atalay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gasset, J. O. Y. (2017). *Sevgi Üstüne* (Çev. Yurdanur Salman). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Geçer, İlhan (1968). Havva Çıkmazı. *Hisar*, 50: 29.
- İldeniz, T. (1967). *Havva Çıkmazı*. İstanbul: Ece Yayınları.
- ___ (1968). *Taşra Kızının Deliceleri*. İstanbul: Ece Yayınları.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji* (Çev. Ender Gürol). İstanbul: Payel Yayınları.
- ___ (2016). *Feminen: Dişiliğin Farklı Yüzleri* (Çev. Tuğrul Veli Soylu). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Kaplan, Mehmet (1992). *Şiir Tahlilleri 2: Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*. İstanbul: Dergâh Yayınları: 599-602.
- Moran, B. (2001). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: Tor Ofset.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Yeşilyurt, T. (2019). Türkân İldeniz'in "Kaçak" Adlı Şiirinde Bir Kadının Kendini Bulma Süreci, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7989>, Number: 74 Spring 2019, p. 187-195.

